

Soluție pentru salvarea patrimoniului național pe timp de criză.

Tabăra de restaurare icoane, Ohaba, 2010

Olimpia Coman-Sipeanu

Integrat în peisajul încântător de la poalele munților Făgăraș, satul Ohaba, comuna Șinca, județul Brașov este situat la aproximativ 100 km de Sibiu, respectiv 50 km de Brașov, pe drumul spre Zărnești, cu acces din șoseaua națională Sibiu – Brașov.

Parohia ortodoxă Ohaba numără aproximativ 200 de suflete și deține o biserică veche datând din secolul al XVII-lea¹ precum și o biserică zidită în deceniul al treilea al secolului trecut. Începând din anul 2007 de când este preot paroh, părintele Lucian Tîlvăr a realizat multe lucruri în mica parohie. Prin reparații și modificări importante a reușit să schimbe radical aspectul bisericii mai noi, ai cărei pereți nepictați fuseseră împodobiți cu icoane pe sticlă, aflate, din păcate, într-o avansată stare de degradare. De asemenea, el intenționează să demareze restaurarea bisericii vechi ale cărei ziduri păstrează încă pictura realizată între 1801 și 1811², astfel că a început să întocmească documentația necesară unei asemenea temerare întreprinderi. Un alt gând al preotului Tîlvăr este să construiască în proximitatea casei parohiale un mic muzeu, care să adăpostească cele 40 de icoane pe sticlă din biserică, precum și alte comori de suflet ale satului: obiecte vechi, fotografii și diverse alte mărturii despre viața satului Ohaba. Dintre toate aceste probleme, restaurarea icoanelor pe sticlă s-a conturat ca foarte stringentă, dată fiind starea de conservare precară a acestora.

Conștient că orice amânare a intervențiilor de conservare și restaurare ar putea avea drept consecință pierderea acestei valoroase colecții, preotul Tîlvăr a apelat la foștii săi profesori în ale conservării și restaurării³, cerându-le sfatul și sprijinul. Așa se face că, împreună, am pus la punct o strategie privind restaurarea, în condiții de austeritate, a 40 de icoane pe sticlă foarte degradate. Soluția găsită a fost una, pe cât de simplă, pe atât de ieftină: organizarea unei tabere de restaurare. Realizarea imediată a unui asemenea proiect presupunea trei lucruri importante: 1) mobilizarea studenților, 2) implicarea coordonatrilor și 3) obținerea unor sponsorizări. În timp extrem

de scurt am obținut acordul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu⁴ care a răspuns pozitiv oferind sprijin prin corelarea taberei cu practica de vară a studenților de la specializarea Restaurare și Conservare și punerea la dispoziție a materialelor necesare. I-am cooptat apoi pe colegii mei restauratori de la Muzeul ASTRA din Sibiu, care au îmbrățișat urgent ideea. Între timp, părintele Tîlvăr a obținut din partea a două firme locale sponsorizări pentru masa a 16 persoane și i-a convins pe câțiva săteni să ne ofere cazarea necesară.

Am demarat astfel, în perioada 16–30 august 2010, un veritabil proiect, la care au participat Parohia Ohaba, deținătoarea colecției de icoane pe sticlă, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, prin studenții săi, precum și o serie de specialiști, în calitate de persoane particulare. Coordonarea studenților, aparatura și ustensilele necesare au fost asigurate de coordonatori: *dr. Olimpia Coman-Sipeanu*, *dr. Geanina Ionescu*, *dr. Mirela Bucur* – experți restauratori la Muzeul ASTRA, Sibiu și *Marius Coman-Sipeanu*, expert restaurator independent. Investigațiile științifice au fost executate de *dr. Marta Guttmann*, expert investigații științifice și conservare preventivă, *dr. Livia Bucșa*, expert investigații biologice, șef de catedră la specializarea Conservare – Restaurare a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Acțiunea a fost immortalizată pe peliculă de *Florin Ionescu*, cadru didactic al Universității Naționale de Artă Teatrală și Cinematografică din București – imagine și montaj.

Timp de două săptămâni studenți, restauratori și investigatori (*foto 1*) am lucrat intens în sala de spectacole a Căminului cultural din Ohaba, pe care am transformat-o într-un veritabil laborator de restaurare. Munca depusă acolo nu s-a deosebit de activitatea pe care o desfășurăm în mod curent în cadrul laboratoarelor muzeale deoarece, în ciuda condițiilor de lucru mai modeste, am respectat principiile restaurării științifice, precum și metodologia specifică acestei activități.

În primele zile ne-am ocupat cu studiul colecției, astfel că după o analiză atentă a stării de conservare a fiecărei icoane, le-am ales pe cele ce urmau să fie restaurate, ținând seama de degradările acestora și, implicit, de urgența intervențiilor de restaurare (*foto 2*). Icoanele au fost repartizate

¹ Cele mai vechi însemnări despre acest lăcaș de cult și despre preoții care au slujit aici datează de la sfârșitul secolului al XVII-lea Valeriu 1996. p. 49).

² Valeriu 1996. p. 47.

³ Preotul Lucian Tîlvăr este absolvent al Facultății de Teologie din Sibiu, specializarea Teologie-Conservare, 2007.

⁴ Instituție cu care colaborăm în calitate de cadre didactice asociate.

studenților, fiecare „medic” demarând studiul aprofundat al „pacientului” său (foto 3). S-a început cu studiul iconografic și stilistic, continuându-se cu studiul din punct de vedere tehnic, ceea ce a presupus măsurarea obiectelor, observarea elementelor constitutive, identificarea materialelor originale și a tehnicilor de confecționare, toate acestea ajutându-ne la datarea, atribuirea și, respectiv, încastrarea icoanelor în anumite centre de pictură. Toate aceste activități au fost însoțite de prelegeri privind restaurarea icoanelor pe sticlă, susținute de coordonatori. Împreună cu investigatorii, studenții au prelevat probe chimice (pigmenți și lianți) și biologice (lemn, insecte, mușegaiuri) (foto 4), aceste operații fiind posibile doar în urma demontării icoanelor, adică a separării sticlei pictate de elementele de protecție (rama și capacul) (foto 5–8).

Studiului tehnic i-a urmat studiul stării de conservare, cu depistarea degradărilor și factorilor de degradare. Vechimea de aproape două secole, tehnica deficitară, precum și condițiile improprie de păstrare a icoanelor au cauzat desprinderea sau chiar pierderea stratului de culoare, fragilizarea extremă a ramei și capacului, uneori chiar spargerea sticlei. Un element specific celor 11 piese pe care le-am restaurat a fost prezența pe stratul de culoare a unor importante depozite de murdărie și produși metabolici ai insectelor (foto 4) care, prin substanțele conținute, au determinat modificări cromatice, de cele mai multe ori, ireversibile.

Ținând seama de aceste degradări, tratamentul icoanelor a constat în numeroase operații precum îndepărtarea mecanică a murdăriei superficiale (foto 9), consolidarea stratului de culoare extrem de fragilizat (foto 10), îndepărtarea murdăriei aderente și ancrasate de pe stratul pictural (foto 11), reintegrarea cromatică a zonelor lacunare (foto 12). Același atenție de care a beneficiat pictura am acordat-o și suportului de sticlă, în cazul icoanelor sparte sau cu fragmente lipsă. De o atenție sporită s-au bucurat și elementele de protecție ale icoanelor – ramele și capacele, foarte fragilizate, care prin consolidare (foto 13) și completare și-au recăpătat rezistența și integritatea. În final, am efectuat montarea corespunzătoare a icoanelor pe sticlă în ramă, aplicând o metodă menită să evite tensionarea sticlei și lezarea stratului de culoare (foto 14–15).

Fiecare etapă de restaurare, susținută de fotografii, a fost consemnată în documentația de restaurare pe care am întocmit-o pentru fiecare piesă. După restaurare (foto 16–17), icoanele au făcut obiectul unei expoziții vernisate în 21 noiembrie 2010, cu ocazia sfințirii bisericii noi. Piese expuse cu această ocazie au fost însoțite de panouri cu imagini care reconstituiau etapele procesului de restaurare, înlesnind astfel perceperea lor de către participanții la eveniment.

Odată încheiată, tabăra de restaurare de la Ohaba ne permite să concluzionăm că cele două săptămâni de muncă susținută, desfășurată, cot la cot, de doar 16 persoane – studenți și specialiști, a contribuit în primul rând la salvarea prin restaurare a unor piese dintr-o colecție valoroasă. Totodată, studenții au beneficiat de o practică intensivă ce le-a permis însușirea tehnicii restaurării icoanelor pe

sticlă, totul desfășurându-se la cele mai înalte standarde profesionale. Proiectul este un reușit experiment și pentru faptul că restituind comunității satului Ohaba propriile valori, contribuie la punerea în valoare a culturii locale. Considerăm că ne-am atins scopul propus și dacă ținem seama de constatarea unanimă că efortul comun ne-a apropiat, că studenți și profesori am format cu adevărat o echipă, fapt confirmat și de dorința fiecăruia de a participa și la următoarele ediții ale taberei. Cel mai important este, însă, că am reușit să dovedim că, în plină perioadă de criză economică, cu efort financiar minim, dar prin muncă și implicare, se poate salva un patrimoniu altfel condamnat la distrugere.

Și dacă vorbim de implicare, nu-l putem omite pe părintele Tîlvăr, cel care și-a dat silința să ne facă șederea cât mai plăcută, ghidându-ne prin cele mai pitorești locuri din zona Făgărașului, la fel ca și pe oamenii harnici și primitori din Ohaba, care, la îndemnul părintelui, s-au implicat fie găzduindu-ne, fie pregătindu-ne cele mai gustoase plăcinte pe care le-am mâncat vreodată. Acțiunea nu ar fi putut fi realizată fără contribuția unor oameni de suflet care au înțeles că orice lucru, oricât de important ar fi, nu se poate realiza fără un ajutor⁵.

Nu putem încheia aceste rânduri fără a exprima ceea ce am simțit mereu în acele zile: că la Ohaba, Dumnezeu a binecuvântat pământul, dar și oamenii; atât pe cei ai locului, cât și pe noi, cei care am fost doar în trecere, dar care am putut lăsa acolo ceva din efortul minții și mâinilor noastre. Și pentru că ne simțim cu toții mai bogați sufletește, ne dorim să ne reîntoarcem la Ohaba spre a duce la bun sfârșit ceea ce am început.

BIBLIOGRAFIE

LITERAT, Valeri (1996): Biserici vechi românești din Țara Oltului, Editura Dacia, Cluj Napoca

Dr. Olimpia Coman-Sipeanu

Expert restaurator

Cadru didactic asociat al Universității „Lucian Blaga”

Sibiu

550309 Sibiu str. Semaforului bl. 14, ap.43

Telefon: +40-766-273-848

E-mail: comanart@yahoo.com

olimpia.coman.sipeanu@gmail.com

⁵ Domnii Paul Istrat, patronul firmei *Paulo Impex SRL* și Dorel Piteaș, patronul firmei *SC Blachdom SRL*, au oferit gratuit masa participanților pe toată perioada manifestării, motiv pentru care le mulțumim.

LISTA FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Specialiști și studenți, participanți la ediția I aComan_02 foto: Aspect din timpul lucrărilor de restaurare.
- Foto 2.* Demararea lucrărilor de restaurare.
- Foto 3.* Studiul pieselor.
- Foto 4.* Depozite de materii superficiale și aderente. Prelevarea probelor biologice.
- Foto 5.* Icoana „Prohodul lui Iisus”, colecția Parohiei Ohaba, ansamblu față înainte de restaurare.
- Foto 6.* Icoana „Prohodul lui Iisus”, colecția Parohiei Ohaba, ansamblu verso înainte de restaurare.
- Foto 7.* Icoana după demontare.
- Foto 8.* Capacul icoanei după demontare.
- Foto 9.* Îndepărtarea depozitelor superficiale și prelevarea probelor de strat pictural.
- Foto 10.* Fixarea stratului de culoare.
- Foto 11.* Curățarea stratului de culoare cu emulsie de gălbenuș.
- Foto 12.* Reintegrarea cromatică cu culori de apă.
- Foto 13.* Consolidarea mecanică a capacului.
- Foto 14.* Icoana după montarea în ramă.
- Foto 15.* Aplicarea unor benzi de pâslă sintetică pentru fixarea sticlei.
- Foto 16.* Icoana pe sticlă „Prohodul lui Iisus”, ansamblu față, după restaurare.
- Foto 17.* Icoana pe sticlă „Prohodul lui Iisus”, ansamblu verso, după restaurare.